MINU LUGU PIRITAST, SIBERIST JA KOJU TAGASI TULEKUST

Malle Vesilind

Tallinn 2011

Sisukord

1. Algus 2
2. Vanemad ja vanavanemad 2
3. Isa laevaost 2
4. Isa poepidamine 3
5. Majaehitus 4
6. Elu Pirital 5
7. Minu ema ja tema pere 6
8. Algab sõda 6
9. 1949. aasta küüditamine 7
10. Siberi-aastad 10
11. Krasnojarskis ülikoolis 12
12. Tagasi Eestis 13
13. Taas Iseseisvas Eestis 15

1. Algus

Oli külm talvine ilm, kui isa pidi Pirital kiiresti saani hobuse taha rakendama, ema pakiti soojadesse saanitekkidesse ning sõit läks kiiresti linna Sakala tänava sünnitusmajja. Seal ma 31. jaanuaril 1935. a. sündisin.

2. Vanemad ja vanavanemad

Minu isa, Ado (Adolf) Vesilind (1893-1975), on sündinud Viimsis pere kõige noorema lapsena. Vanemad vennad on Eduard (1880-1947) ja Otto (1883-1944). Isa vanemad olid Viimsi mõisa töölised. Vanaisa Villemi (1861-1940) isa oli olnud osav meremees mõisnikule, ning oskas alati soola või piirituse lastiga Soome vahet purjepaadiga sõites piirivalvekaatritest eemale hoida, sellepärast oli nimede panemise ajal neile perekonnanimeks pandud Vesilind. Vanaema nimi oli Liisu Tamtaal (1854-1931).

Viimsis möödus isa kõige varasem noorus. Edasi elasid nad Pirital. Vanaisa tegeles kalapüügiga. Umbes 1900 aastate alguses oli kilu väga kallis kala olnud. Vanaema olla omale soolanud ainult neid kilusid, mis olid natuke püügiga vigastatud, kas ilma pea või sabata ja neid hoiti jõululauale. Terved kilud müüdi linna turul maha tükikaupa, 1 kilu maksis pool kopikat. Poisikesena Pirital elades oli isal oma väike paadike, mida ta kutsus jullaks. Sellega vedas ta suviti jalutajaid ja paarikesi Pirita jõel Lükati lähedale Simmi saarele ja jõe kallastele. Paari tunni pärast paluti neile järgi tulla. Isa rääkis, et ta ulatas käe söidutasu eest alati nii, et neiuke näeks, siis olla pandud pihku hõberaha, seljataga anti vaskraha. Siis silda veel Pirita jõel ei olnud, aga Pirita oli juba siis populaarne puhkusekoht.

Noorukina võeti isa I maailmasõja ajal sõjaväkke. Sõjas sai ta mõlemasse jalga haavata ja oli pool aastat Moskva haiglas ravil. Jalad jäid alles. Ta sai enne revolutsiooni kahe karguga sealt tulema. Jalad paranesid ja pärast ta enam keppe ega karke ei tarvitanud.

3. Isa laevaost

1920. aastal ostis isa kahepeale Pirita jõe ääres elava taluniku Laubaga omale Soomest mootorpaadi, mis mahutas umbes 50 inimest, et hakata linna ja Pirita vahel inimesi vedama. Ükskord oli linnast võetud peale 70 pulmalist, puhkpilliorkester oli mänginud katusel ja sõit läks Merivälja muulile. Vesi oli olnud paadi servani. Selle paadiga hakati suviti regulaarset laevaliini pidama Pirita ja Tallinna vahel. Mäletan isa jutust, kui ta Soome paadi järgi sõitis, olid tal Eesti margad, aga Soomes pidi ta paadi eest maksma rublades. Pankades oleks vahetatud väga halva kursiga. Ta vahetas oma margad hea kursiga panga ukse taga vene emigrantidega, kes Venemaalt revolutsiooni eest põgenesid. Sai õhtul hilja paadi kätte ja hakkas üksi Tallinna poole sõitma. Tallinna majakat ta ei pannud tähele, aga siis äkki märkas Suurupi majakat, oli palju viltu sõitnud. Tuli pöörata vasakule ja tähelepanelikult sõita Pirita jõe suudmesse. Seda laevaliini peeti 13 aastat.

1933. aastal sai valmis mereäärne tee linnast Piritale. Hakkas käima buss ja laevasõit ei tasunud enam ära. Isa müüs laeva maha.

Pilt laevast

4. Isa poepidamine

Umbes 1921. aastast pidas isa Pirital üüritud ruumides toiduainete poodi. Poe ukse kohal rippus suur kuldne kringel.

Pilt poest. Isa vasakult esimene, ema paremalt esimene, keskel kaks müüjat.

Poodi peeti kuni II maailmasõjani, siis pood natsionaliseeriti. Poe taga oli väike majake, mida kutsuti pakktoaks, seal küpsetasid isa pagarid leiba, saia, moosisaiu ja suviti tikrikooke. Oli tehtud

ka tellimise peale kringleid. Leivaga varustati ümbruskonna rahvast, ka Kose Metsakooli. Jahu toodi kohale jahutöösturi „Puhk ja Pojad“ hobusevankritega, paar jahukotti korraga. Hobused olid toredad, neil olid paksud karvased jalad. Poes toimetas peale ema veel 2-3 müüjat, pakktoas pagar valge mütsiga ja ta abiline. Igal aastal õmmeldi 2 korda poe müüjatele uued kitlid: jõuluks ja jaanipäevaks.

Pilt pagaritest. Paremalt esimene ema, tema kõrval keskel poemüüja Ada, ülejäänute nimesid ei mäleta.

Mäletan, et üks proua suure hundikoeraga käis iga päev ostmas 10 eilset moosipirukat, millest üks sitsimise peale koerale suhu anti. Poes müüdi kuivaineid, suhkrut, soola, kommi. Juustukera ja vorstirõngad olid keldris jääpanga peal. Liha ja piima ei müüdud. Mäletan, et üks naine käis väikese mannerguga heeringa soolvett viimas, heeringas oli suures vaadis. Poel oli kaks tagumist ruumi, tuba ja köök. Seal keedeti lõunasöök kõikidele. Sõin seal tihti vanaisa Villemiga võidu, tema alati võitis. Kuni 5 aasta vanuseni istusin tihti poe akna peal ja vaatasin välja. Poe taga Kloostri teel enne kloostrit oli sepikoda. Sepp oli alati tahmane. Vaatasin, kuidas hobune hea meelega oma jala sepa sülle annab ja sepp suure haamriga naelu hobuserauast läbi kabja sisse lööb.

5. Majaehitus

1925. a. ehitas isa Piritale nelja sülla laiuse ja kaheksa sülla pikkuse maja. Ehitajad olid Saaremaalt, Lümanda vallast. Sealt saeti talvel metsast puud, lõigati taladeks ja postideks, pandi kokku, nummerdati ja kevadel toodi laevaga Piritale. Laev sõitis nii ligidale kaldale kui sai ja viskas maja palgid vette, lained tõid need randa. Rannas ootasid hobusemehed, tulid appi ka kõik Randvere ja Viimsi kalurid, kes parasjagu linnast turult koju sõitsid. Õhtuks oli ehitusmaterjal platsi peal. Aknad ja uksed toodi paatidega kaldale. Samad Saaremaa mehed ladusid maja vundamendile püsti. See oli minu koduks kuni 1949. a. küüditamiseni ja on ka praegu. Majal on seitse välisust ja kolm klaasitud verandat. 1933. a. ehitati sama hoovi peale teine maja, kus esimesel korrusel olid loomalaut, saun, garaaž ja kelder. Üleval oli 8 tuba suvitajatele. Selleks ajaks oli isa ostnud Irusse (praeguse Iru elektrijaama kohale) 21 ha maad. Sinna ei jõudnud ta enne sõda midagi ehitada peale suure heinaküüni ja maa-aluse keldri. Küünis oli looreha, sahk, äke, heinaniidumasin (oli naabritega koos ostetud). Mäletan kuidas isa, külimit rihmaga kaelas, peoga vilja külvas. Seda tööd tohtis ainult peremees ise teha. Kui hobusega Irusse sõideti, olin tihti kaasas. Iru ligidal Kärus oli veski, seal sai jahvatatud vili jahuks ja kruubiks. Paar korda võeti ka mind kaasa veskit uudistama.

Loomad olid Pirital: 1 hobune, 3-4 lehma, 3-4 lammast, paar siga, kanad, koer ja kass. Talutöödel oli abiks sulane ja loomi talitas teenija. Peres pidi olema nii palju linaseid voodiriideid ja käterätte, et neid pesti 2 korda aastas - kevadel ja sügisel. Selleks võeti appi pesunaine. Pesu pesti suures pesuköögi katlas, mis asus samuti hoovimajas. Pärast triigiti pesurulli peal, kuhu mahtus terve lina korraga alla panna. Üks inimene lükkas rulli ühest otsast ja teine tõmbas teisest otsast. Rulli peal oli palju paekive raskuseks, tõmmata oli päris raske. Mäletan kuidas pesuköögi katlas keedeti peale sea tapmist seepi. Seebikiht oli katlas umbes 5-8 cm paksune. Sauna ahju mahtus terve seakints suitsema. Seda suitsutati mitu päeva.

6. Elu Pirital

Pirita taludes oli enne sõda kokku umbes 20 lehma ja umbes 40 lammast. Karjane võeti suveks küla peale alati ühine. Kari hakkas hommikul Kloostri teelt (silla juurest) olevatest taludest tulema, igast talust liitus loomi juurde, siirdus Merivälja teele, sealt pööras Metsavahi teele ja sealt metsa alla sööma. Metsavahi tee oli liivane nagu Pirita rand. Praeguse Pirita Gümnaasiumi kohal, kuhu loomad Metsavahi teelt jõudsid, olid valged liivaluited. Nende vahel kasvas lilla liivatee ja õitsesid hallid karukellad, samuti seal olid sinikapõõsad.

Karjane elas ja sõi järgemööda taludes, nii mitu päeva ühes talus, mitu lehma seal oli. Karjane oli kaval, kui tal oli kord järgmisse tallu tulla, siis enne rääkis (mäletan ta jutust), kui palju liha eelmistes taludes laual oli ja kus magustoiduks mannavahtu pakuti. Minu ema pidi siis pingutama, et teistega võrdväärne olla. Karjane käis veel enne jõule kõikides taludes, talle anti kartuleid, kaalikaid ja ka jõuluks tapetud seast tükike. Kujutage praegu ette tipptunnil, hommikul ja õhtul, Pirital, Merivälja teel, 20-pealine lehmakari koos lammastega pikkamööda kõndimas...

Isa käis Pirita jõel ja meres võrkudega kalal, lõhesid, vimba, lesta püüdmas, põhjaõngedega ka angerjaid. Peale Venemaalt tagasitulekut jätkas salaja kala püüdmist. Oli ka suuri lõhesid 15-kiloseid, marja sees üle ühe kg.

Pirital oli talude peale ostetud üks rehepeksumasin ja tuulamismasin. See pandi igal sügisel meie maja ja Lauri Mardi talu vahele Jaansoni krundile üles. Järgemööda peksti vilja ja herneid. Küll meil lastel olid toredad need suured põhukuhjad, millesse sai uuristatud pikki käike!

Enne II maailmasõda sõda oli Pirital suur vabatahtlik tuletõrjejaoskond. Isa oli Pirita jaoskonna rühmapealik.

Pirita tuletõrjekomando 1936.a. Keskel isa (tähistatud ühe sinise ristikesega), temast vasakul šokolaadivabriku omanik Brandmann. Pilt on ka tuletõrjearhiivis.

Metsavahi tee ja Merivälja tee nurgal oli onu Otto restoran Brigitta. Mäletan ühte lõunat, kui sõime väheke ja kelner tõi peale sööki valge pesukausi veega ja käterätiku käte pesemiseks.

Talvel lõigati Pirita jõel elektrisaega, mis oli isal sõbra Laubaga kahepeale ostetud, jääd. Lõigatud jääpangad olid 1m pikkused, 0,5m laiused ja umbes 0,5m paksused. Jääpangad veeti hobustega meie maja taha jääkuhjadesse, kaeti pealt saepuruga. Suvel müüdi jääd vorsti- ja juustuvabrikutesse. Külmaseadmeid siis veel ei olnud.

7. Minu ema ja tema pere

Minu ema, Frida s. Soll sündis Miidurannas Viimsis, pere kuuenda lapsena. Seal ta elas 6 aasta vanuseni. Nende väike majake süttis katuse tõrvamisel ja põles väga kiiresti maha. Nad kolisid Piritale vanaema venna Mardi juurde. Vanaisa Juljus Soll (1874-1946) sai Kosele Scheeli mõisa tööle pargivahiks. Scheeli park oli jõe äärt pidi Lükati silla juurest, kus Scheeli mõis asus, Piritale Kochi kabelini. Pargis olid ilusad teed ja puittrepid läksid jõe kaldalt veepinnani.Vanaisa pidi terve pargi puhta hoidma. Teede servad olid labidaga sirgeks lõigatud, kõnniteed luuaga puhtaks pühitud, metsaalune prahist puhas. Palju õitses seal piibelehti. Vanaisale anti elamiseks väike majake Pirita surnuaia taha, seal asub praegu terviseraja puhke- ja treeninguplats. Maarjamäe majade kohal käis linnarahvas pühapäeviti jalutamas. Vanaisal oli seal müügilaud, ta tõi linnast hobusega limonaadi ja müüs seda puhkajatele. Teenistus oli olnud hea. Vanaema Miina (s. Elbach) 1870-1942, oli Scheelide juures teenija, pärast oli kodune. Ema on rääkinud, kui ta väike oli ja mõisahärra läks pühapäeva hommikul Koselt Pirita kabelisse, siis pidi minu ema kui teenija laps taburetiga taga käima - kui härra ära väsis, siis istus. Sealt hakkas ema linnas Lenderi koolis käima. Mindi üle Maarjamäe jala, mereäärset teed veel polnud. Ema elas surnuaiataguses majas kuni abiellumiseni.

8. Algab sõda

1941. a. ajas vene sõjavägi, eeotsas kindral Fedjudinski ja Sergei Kingissepaga vanaisa ja pooled Kose elanikud oma kodudest välja. Mäletan suvepäeva - olin siis parajasti õues, kui vanaema ja vanaisa tulid meie hoovi hobusega, vankril voodi ja riidekapp ja mõned kompsud. Lehm oli köitpidi vankri taga ja kutsu Tipsi kõige järel. Rohkem neile asjade järele minna ei lubatud. Nii nad meile elama jäid. Scheeli mõisas tapeti palju inimesi. Mis tehti vanaisa majas, ei tea veel keegi. Kui venelased lahkusid, panid nad vanaisa maja põlema. Kui paari päeva pärast julgeti vaatama minna, oli õue peal mitu mahalastud hobust.

Sellisel Pirital möödus minu kõige varasem lapsepõlv. Pirital elas meiega koos isa esimesest abielust poeg Arnold, kes oli minust 14 a. vanem. Ta mobiliseeriti 1941. a. vene sõjaväkke, seal ta metsatöödel suveriietega külmetas ja suri.

Minu 2a. sünnipäev. Autor Malle ees keskel, lehviga juustes. Tagantreast vasakult: Peedu Lauba, Kristjan Kruberg, Aino Oppi, Ilse Lauba, Kalju Soodla.

Venelaste lahkudes 1941. a. käis Pirital päris kõva tulevahetus sakslaste ja venelaste vahel. Üks vene miiniristleja tahtis lahkudes Pirita kloostri viilu purustada, aga sai ainult suure augu keskmise akna alla, mis on praegugi seal. Samal ajal viskas vene pommitaja 4 suurt pommi meie maja taha metsa äärde. Maja aknad lendasid siis koos raamidega välja. Suured pommiaugud olid vett täis veel 1949. a. Pirita jõel, Kochi kabeli juures, oli puidust bassein. Seal ma õppisin enne kooli ujuma.

1942. a. Pandi mind linna Kubu kooli (15.KK), see asus Imanta tänaval. Bussid sõitsid ainult hommikul ja õhtul. Oli üldine pimendamine, mantlite peale pandi nõeltega fosforiseeritud lilleõied, et pimedas tänaval teisele otsa ei komistaks. Seal koolis sain käia teise klassi jaanuarini. Kool võeti sakslaste haiglaks. Teises klassis jõudsin käia Tartu mnt, Pärnu mnt, Sakala tn. ja Pirita-Kose koolis. Pirita-Kose koolist on meeles kaks asja: ilukirja tunnis pidi terve tunni kirjutama ühte rida väga ilusasti, kuidagi ei osanud seda nii kaua kirjutada, ja teiseks käis meie klassis kaks poissi ühest perest teine teisel päeval koolis, kuna neil oli ainult üks paar saapaid. 9. märtsil 1944. a. põles Kubu kool maha. Õhuhäire ajal oli taevas linna kohal laternaid täis - see paistis meile Piritale akendest. Saksa aja lõpust on meeles, et Pirita sild (kivisild, ehitatud ca 1936) lasti õhku ja kui venelased sisse tulid, oli mitu päeva vene tank pooliku silla peal linna pool jõge.

1944. aastast hakkasin käima Tallinna 14. Algkoolis, see asus Tatari ja Allika tn. nurgal, väike puumaja. Pirita sild parandati paari kuu jooksul. Enne parandamist sai üle jõe paadiga, paadi vedajaks oli Korstnamäe Sass, kel oli kloostrimüüride juures pisike majake. Isa andis mulle alati kaasa paar sigaretti ülejõe vedamise eest temale andmiseks. Jõest linnani sai käidud jala. Tallinna turg oli sellel ajal Estonia teatri ja Pärnu mnt. vahel, sealt tuli kooliteel läbi minna. Kui mõni kopikas taskus oli, sai selle eest karamellikommi osta, neid müüdi ühekaupa. Selles koolis käisin 1949. a. küüditamiseni.

9. 1949. aasta küüditamine

Isa tehti kulakuks, ametlike paberite järgi oli põhjuseks, et meie majas teises korteris elas üüriline ja kasutasime hooajatööl Irus abijõudu mõni päev. Kulakutel tuli tasuda väga suuri makse ja isalt nõuti viimane aasta 150 tihumeetrit metsa teha väga väikese aja jooksul. Seda oli võimatu teha. Müüsime lehma, klaveri, mööblit ja isa sai selle metsa tuttavalt metsnikult Kuusalu ligidalt metsast osta ja ka viimase aasta riigimaksu maksta See sai makstud 1 päev enne küüditamist.Oleks see raha kaasas olnud...

Küüditajad tulid öösel, kella 2 ajal 25. märtsil 1949. a. Olin siis 14-aastane. Ema palus mul

kolm kleiti ülekuti selga panna. Ühtigi kohvrit meil ei olnud. Kõik asjad sai visatud segamini kartulikottidesse. Loeti ette määrus, et oleme eluks ajaks Eestist välja saadetud. Küüditajaid oli 4 või 5, ühel oli täägiga püss käes, see seisis kogu aeg ukse juures, aga emal lubati koos ühe küüditajaga kuuri kottide järele minna. Kästi kaasa võtta saag, kirves, haamer, veeämber, et taigas puid maha võtta ja omale muldonni ehitada. Aega anti 1 tund pakkimiseks. Isa pani oma kindad ja kella ukse juurde laua peale, et pärast võtab kaasa, aga need meeldisid vist püssimehele. Välja minnes neid seal enam ei olnud. Pandi meid lahtise veoauto peale. Päris külm ilm oli õues. Pirital oli Lauba rahvas öösel oma väravas ja lehvitas meile.

Sõit läks Ülemiste jaama. Topiti meid valgustamata loomavagunitesse, istusime või lamasime kõik oma kompsude otsas. Loomavagunil oli keskel uks ja mõlemil pool vastu lage pisikesed aknad, mis algul olid laudadega kinni löödud. Keskel oli raudahi. Vaguni põrand oli 1m kõrgusel maast, ilma trepita. Olime kogu teekonna talvemantlites, viltides ja mütsides. Pärastpoole saime raudahju kütta. Kui olime Eestist väljas, saime kahe väikese vaguni akna eest laudise ära võtta, enne olime pimedas. Vagunis oli meid umbes 50. Oli ka 2-6aastaseid lapsi; kuidas nad küll suutsid päevade viisi tasa istuda? Iga päev loeti meid nimekirja alusel üle, et me ära pole põgenenud. Arukülas tehti korraks uks lahti, saime vaguni ette püssimehe nina alla pissile minna. Nii me seal kükitasime, naised-mehed segamini. Sõidu ajal pidime häda tegema ukse juures olevasse väikesesse lahtisesse auku. Tapal oli järgmine peatus, kus lubati ämbriga joogivett vagunisse tuua. Kolmandal päeval saime umbes pool liitrit suppi ja tükikese leiba. Meil oli õnneks omaküpsetatud leiba, kruupi, liha ja jahu kaasas.

Nii me sõitsime 14 päeva, talvemantlitega kompsude otsas lamades. Esimene mahalaadimine oli 7. aprillil Atsinskis. Seal laaditi rongist 10 vagunit maha, pandi meid veoautodele, ronisime autokasti ja sõit läks edasi mööda jäätunud ja lumiseid põlde kaks päeva. Õhtul oli meile köetud saun, enne sauna pidime oma seljast võetud riided panema täitapukambrisse. 9. aprilli hommikul jätkus teekond hobustega, regedele laaditi pakid, lapsed ja vanad inimesed, teised pidid ree järgi jalgsi astuma, et vajadusel rege tagant lükata. Talveteed olid lagunemas. Õhtul hilja jõudsime rajoonikeskusesse Biriljusskisse. Olime päevaga liikunud 25 km.

10. aprillil varahommikul jätkasime teekonda hobustega pikki Obi jõe lisajõge Tsulõmi. Õhtuks jõudsime kolhoosi nimega Polevoi. Seal paigutati meid oma kompsudega klubi ruumi. Järgmine päev oli orjaturg. Isa kiitis oma oskust et ta on „krupnõi spetsialist po motoram“ ja meie pere määrati Masina-Traktori Jaama (MTJ) tööle. Kõik pidid alla kirjutama, et on teadlikud, et nad on eluajaks Siberisse väljasaatmisele saadetud ja põgenemise korral lastakse maha. Mina kui kulakliku perekonna liige, kirjutasin sellele alla siis, kui sain 16-aastaseks. MTJ-i paigutati 22 inimest. Paar nädalat olime kõik 22-kesi ühes toas. Nii palju oli toas ruumi, et mahtusime kõik pikali põrandale magama. See oli 17. päev peale sõidu algust, sai esimest korda oma pakkidest otsida puhast pesu ja ennast kausis pesta. Olime täiu täis.

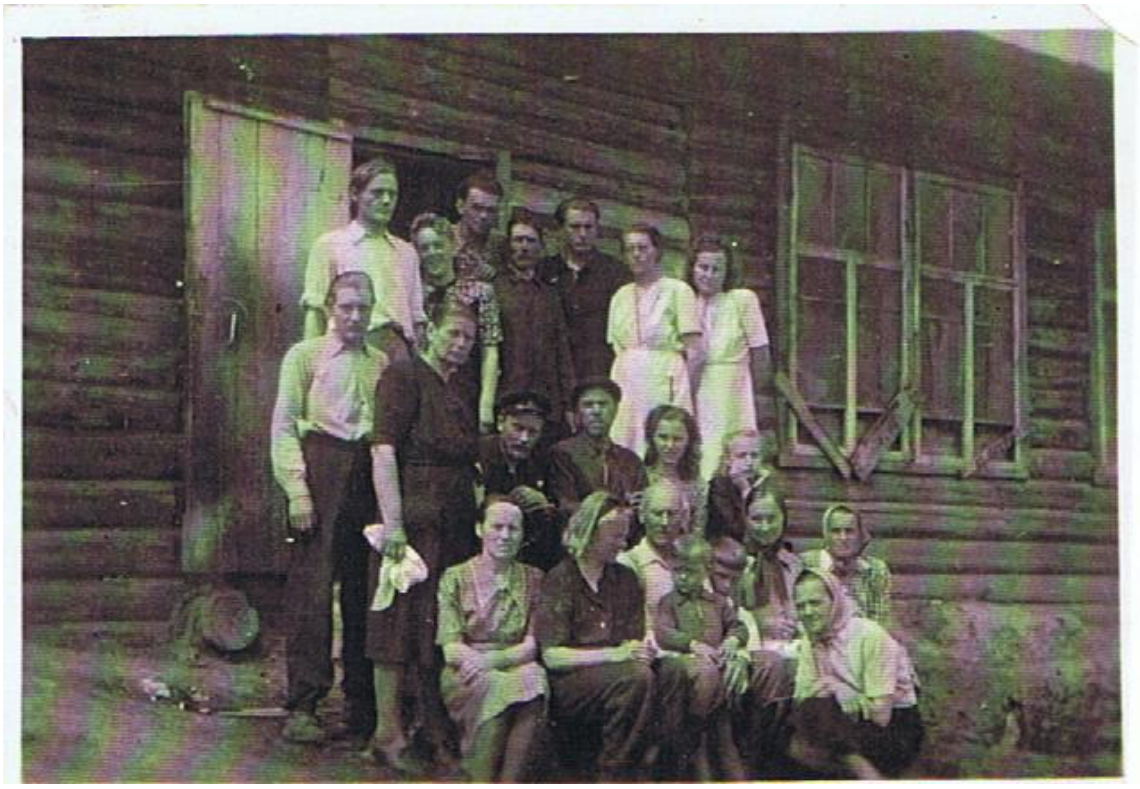

Esimene pilt MTJ-i seltskonnast. Teises reas paremalt Olvi, mina, isa. Esimeses reas paremalt esimene (istuja) ema.

Edaspidi jaotati meid maja peale laiali, jäime üheksakesi ühte korterisse. Oli väike 3x3m köök vene ahjuga, väike 2x3m tuba (seal magasid 2 meest) ja tuba, mille pikkusele mahtusime seitsmekesi: mina, isa ja ema, pr. Murusalu 5-aastase pojaga, ja pr.ja hr. Mandri, üksteise kõrval põrandale magama.

Toa laius oli natuke üle meie pikkuse. Teised, kellega me koos sõitsime, paigutati kolhoosi tööle. Läksime emaga küla poodi soola ostma, seda seal ei olnud, siis sai vahetatud ühe kohaliku kolhoosniku käest. Poole klaasi soola eest pidi ema andma pitsist aknakardina.

Jaanipäeval tuli uus käsk asjad kokku pakkida. Enne seda, jaaniõhtul, tegid eestlased küla taga suure jaanitule ja sai palju lauldud. Pakkide kandimse jaoks anti hobused, ise läksime jala jõe äärde, seal ootas meid lahtine pargas, jälle oma kompsude peal 3 päeva sõitu mööda Obi lisajõge, Tsulõmi Atsinski linnani.

Ööbimiseks lasti meid kaldale, inimtühja kohta, sealt põgeneda poleks kuskile. Küll oli seal sääski ja moskiitosid. Jõgi oli kääruline, konvoi purjus. Isa läks pargase rooli ja roolis kaks päeva pargast, sai pärast konvoi käest taldrikutäie süüa, mille ta meile tõi. Laaditi meid suurde võimlasse, kust paari päeva pärast läks sõit rongiga lõunasse Hakassiasse. Sõitsime ööpäeva ja jälle kompsude otsas istudes. Oli suvi ja soe. Kopjovo raudteejaamas võeti meid rongist maha. Oli 7. juuli. Edasi tuli sõita 100 km lahtise veoautoga. Hakkasid paistma metsaga kaetud mäed. Sõitsime läbi Saralinski rajooni keskusest Saralaast ja Gidrast - seal oli suur elektrijaam, Glavstani külasse. Siin oli järjekordne orjaturg. Meid jaotati mitme küla vahel, 6 km eemal oli kullakaevandus. Meie jäime Glavstani.

Glavstani küla taustal, ema ja isa 1952. a.

10. Siberi-aastad

Küla taga oli Sarala jõgi, jõe vesi hall ja mürgine, kullapuhastusvabrikust läbi käinud. Jõe kaldad sätendasid kuldselt. Meil oli territooriumilt päris suur küla, mis hargnes keskelt kolmes suunas, majad tee ääres. Meie külani said talvel autod sõita, sealt edasi veeti kullakaevandusse puitmaterjali toestamiseks hobustega, mööda jäätunud jõge. Kohalike väikesed majakesed koosnesid väikesest hõredalt laudadega löödud tuulekojast, köögist ja toast. Toas oli paar voodit. Köögis laud ja voodi. Voodi otsa külge oli talviti seotud vasikas. Laua all võre taga olid kanad. Tuulekojas oli lehm, see käis talvel lumega väljas. Lehmi oli meie külas vähe ja üle 10 liitri päevas nad suvel piima ei andnud. Sigadel olid rangid kaelas, et nad aiamaale sööma ei saaks. Lehmad olid suvel mägedes söömas. Õhtul läks perenaine künka peale ja hüüdis „tsõõlia, tsõõlia,“[1] ja lehm vastas kaugelt mäe pealt ja tuli koju. Küla taga oli suur haigla, see koosnes mitmest majast. Oli isegi röntgeniaparaat, apteek, parandati hambaid, tehti väikseid operatsioone. Mõned vene plikad lasid peale 7. klassi lõpetamist välja tõmmata esimese hamba ja kuldhamba asemele panna. Külas oli 7-klassiline kool, pood, klubi, postkontor ja ühissaun. Saunas oli leiliruum, pesuruum pinkide ja dušiga ja saun mahutas 10 inimest kindlasti, seda köeti iga nädal ja see oli tasuta. Klubis näidati iga nädal filme. Meie küla inimesed olid kõik 1930. aastal välja saadetud, enamikul mehed ära viidud. Oli volgasakslasi, Krimmi tatarlasi, Karpaatidest moldaavlasi, Vlassovi armeest mehi.

Algul elasime ühe kohaliku juures. Hiljem saime omale pisikese toakese kaksikmajast, umbes 3x3m, aga vähemalt oli see omaette. Tuppa mahtus 2 puidust lavatsit magamiseks, pliit soojamüüriga, väike laud ja kaks taburetti. Maja juurde saime ka kartulid maha panna. Meie küla majad olid kõik madalate ustega, pidid pea madalale laskma kui sisse tulid, et mitte kukalt ära lüüa. Kempsusid seal külas ei tuntud. Isa sai autoremonditöökotta tööle, ema läks algul õmblustöökotta tööle. Ema kruvis küüditamise ööl Singeri õmblusmasina jala pealt lahti ja võttis kaasa. Ema vend sai Tallinna täikalt käsivända osta ja saatis meile, enne seda pidi näpuga ratast ringi ajama. Algul oli nii, et ema õmbles ja isa väntas näpuga ratast. Kodus oskas ema ainult õmblusmasinaga voodilina ääri palistada. Hiljem ema hakkas iseseisvalt õmblema meestele kalifeepükse, need olid seal moes, fufaikasid ja mustrilisi vatitekke (tikkis käsitsi mustrid sisse, mustrid olid nurkades, keskel oli ainult ruudustik). Pärast hakkas ta kaevanduse juhtkonna naistele keite välja õmblema, selleks toodi žurnaal pildiga ette. Kopeerpaberit meil ei olnud, muster sai joonistatud ajalehepaberi peale ja see traageldatud kleidile. Poemüüja mehele õmmeldud pükste eest sai ema poemüüjalt mulle igal aastal uued lubjavildid.

Kõrvalkülas Verkas olid alguses lahtised kullakaevanduse artellid. Oli mingi šaht otse alla

[1] “vissi, vissi!”

maa sisse, sealt vinnati rikastunud muld ämbritega üles, kus seda rennides pesti. Töölistele raha ei makstud, nad said tasu boonides[2]. Kaupluses oli parem kraam boonidas müügil, tuli nendega raha boonide vastu vahetada. Vaalakalakonserv oli boonides odav. Need artellid pandi varsti kinni.

Vett tassisime päris kaugelt ojast kaelkookudega. Olin mantlist välja kasvanud, ema õmbles talveks mustast šatäänist ilusa fufaika, oma vana talvemantli pealt võetud halli küülikukraega.

Autod sõitsid meie külani ainult suvel, talvel sai hobustega mööda jäätunud Sarala jõge edasi. Tee oli mäe servas ja talvel üleni lund täis tuisanud. Esimene lumi mäetippudele tuli augusti lõpus. Lumi sulas mai lõpus. Meie külast läks tee umbes 15 km edasi, siis oli taiga vastas.

Mina läksin uuesti 7. klassi, mille ma järeleksamitega vene keeles ja ajaloos lõpetasin. Ega ma pool aastat midagi aru ei saanud. Sõnastikkku mul ka ei olnud. Võimlemistunnis kästi dressipükste peale seelik panna, pükstes ei kõlbavat käia. Esimene ettteütlus oli rohkem punane kui sinine, mõne sõna lõpp teise algusega kokku kirjutatud, sest aru ju ei saanud, mis sõna see on. Ajaloos küsiti minu käest keisrite ja kuningate ja sõdade aastaarve, jutustama ma ei olnud võimeline. Keskkooli läksin 6 km eemale kullakaevanduskülasse Priskovosse. Elasin ühiselamus, 4-5 tüdrukut ühes toas. Iga nädal käisin kodus. Süüa tegime ise. Voodiriided ja tekid olid kooli poolt. Esimisel õhtul öösärki selga pannes naerdi mind välja, rohkem ma seda selga ei pannud, magasin pesuväel. Põrandad olid seedripuust, pidime neid iga nädal noaga kraapides pesema.Algul ei olnud vihikuid. Kirjutasime trükitud brošüüride peale.

Tavaliseks söögiks oli õli sees praetud kartulid, seda läks pool ämbrit nädalas, tõin selle seljakotiga kodust, ja leib. Piima ma seal ei ostnud, liha, porgandit ei olnud, kaalikat venelane ei söö, samuti koorega kartulit. Talvel olid tihti tugevad lumetuisud. Mägede vahel puhus alati tuul ühelt poolt, kooli minnes vastu. Jõe peal oli hobuse reerada. Kui tuulehoog tuli, pidid seljaga vastu tuult pöörama, jalale otsima toeks mõni konarus või külmunud hobusesõnniku hunnik, muidu viis tuul sind kaasa ja maandusid mitu meetrit eemal, mõne takistuse taha. Hea veel kui püsti jäid. Tormiga tuli tihti ripsmeid sulatada, need külmusid kokku, muu osa näost oli rätikuga kinni kaetud. Tuule käes kõige rohkem külmetasid käevarred, nagu nõeltega torkaks kogu aeg läbi. Kui tuul väga tugevaks läks, puhus hommikul sauna toru mitu korda (seda puhuti häiresireeniks), see oli hoiatuseks, et kooli ei tohi minna. Koolimaja oli päris suur, kesksel saal ja kolmes servas vist kokku 7 klassiruumi, saalis oli isegi klaver. Kooli taga voolas jõekene, sinna kaldale oli paigutatud kooli WC - puidust hõre laudadest kuur, kus auk põrandas. Tuul puhus läbi, õhk oli puhas ja kõik läks jõkke. Majad olid nii paigutatud, et ukse poolt puhus tuul lume ära. Koolimaja aknad olid tuule poole, talvel oli lumehang katuseräästani ja ukse poolt puhus tuul lume ära.

Mäed olid kaetud seedrimetsaga. Seedripähkleid sai palju süüa. Metsas oli ohtlik käia, seal olid karud. Paar korda tulid karud külasse, siis sai karuliha proovida. Priskovo koolis õppisid minuga eestlastest koos Olvi Särgava (Kuusik), Erich Talmar, Valdeko Ratassepp, Irene Lepikson (Mahlak), algklassides oli veel eestlasi. Tagantjärele mõeldes olid meil väga head ja targad õpetajad, eriti matemaatikas.Viimases klassis võtsin osa Tomski Ülikooli poolt korraldatud matemaatikaolümpiaadist ja sain selle eest aukirja.

Kevadel olid mäenõlvad väga ilusad, õitsesid ühekordsed punased pojengid, kõrged sinised kellukad, valged suured karikakrad ja tumekollased kullerkupud. Priskovos oli kullakaevandus. Vagonetid maagiga tulid mäe ühest avast välja ja sõitsid köisteed pidi puhastusvabrikusse, mis asus ümber mäe teises asulas. Seal maak puhastati, kasutades Sarala jõe vett. Sarala jõgi oli kivise põhjaga, aga kiire vooluga, sügav ta ei olnud. See vesi, mis vabrikust läbi käis ja järgmisse külla jõudis, oli halli värvi, mürgine ja liiv jõekaldal sätendas kuldselt. Keskkooli viimasesse klassi läksin 25 km kaugemale keskusesse Gidrosse. Elasin samuti intris. Olime seitsmekesi baraki toas, see oli lutikaid täis, ei aidanud see, et voodi jalad veekaussidesse panime, nad hüppasid öösel laest sulle kaela. Sealt käisin kord kuus kodus. Sai juhuslike veoautodega sõita. Ükskord läksin üksinda jala, oli ilus päikesepaisteline külm talveilm, arvasin mis see 25 km on, aga oli küll - väsisin päris ära. Tagantjärele mõeldes oleks võinud ju mõni karu puu tagant välja ilmuda. Mulle ei tulnud selle tee peal ühtki hingelist vastu ega läinud mööda. Selle 25 km peal oli ainult üks väike küla mõne majaga Gidros õppisid minuga koos eestlastest veel Rita ja Tiia Aire, Helve Seppik, Aarne Välja, Vladimir Borsakovski. Seal oli meieealisi veel, kes aga ei õppinud. Olime õhtuti tihti koos.

[2] talongid

11. Krasnojarskis ülikoolis

1954. a. sõitsime Olviga Krasnojarskisse, et astuda Siberi Metsatehnilisse Instituuti. Kui me rongist maha tulime, oli vaksaliesine rahvast täis. Oli soe juuli lõpp. Tulime, kaks maakat, kohver käeotsas, ei teadnud, kuhupoole minna. Istusin siis kaksiraksi kahe kohvri otsa ja Olvi läks uurima kuhu poole me edasi läheme, kus bussipeatus asub. Ümber minu hakkasid kõndima tätoveeritud palja ülakehaga mehed, laiad klošspüksid jalas. See oli aeg, kui peale Stalini surma suurtest vangilaagritest Jenissei suudmest vangid amnestiaga vabaks said. Nad tulid laevadega mööda Jenissei jõge alla ja ootasid vaksalis edasisõitu. See oli esimene mulje Krasnojarskist. Õnneks nad mind ei tülitanud.

Saime Olviga instituuti sisse, mina metsatehnoloogiasse, Olvi mehaanikasse. Konkurss oli väga suur. Õnneks sai sinna instituuti sisse ilma passita, mida teistes ülikoolides igal pool kontrolliti. Meil oli ju ainult paberitükk, kus oli kirjutatud, et sa oled „spetspereselenka“ - s.t. väljasaadetu. Pidime iga kuu korra komandatuuris käima allkirja andmas et me põgenenud ei ole. Saime komandatuurist uue paberi kui üliõpilaspileti ette näitasime, et võime elada ainult Krasnojarski linna piirides. Ema-isa juurde sõitmiseks pidin loa võtma. Krasnojarskisse olid kogunenud agaramad väljasaadetud, et välja pääseda kolhoosidest ja kaevandustest. Meid, eestlasi, oli Krasnojarski ülikoolis ja tehnikumides kokku üle 20, palju oli ka lätlasi ja leedukaid. Käisime tihti omavahel läbi. Elasime stipendiumist.

Esimesel kursusel olime peaaegu 2 kuud kolhoosis abiks vilja koristamisel, käisime keppidega kombaini ees ja tõstsime lumest mahalangenud vilja üles kombainile ette ja puhastasime seda tuulamismasimaga. Nägin siis ka seda vene kolhoosi elu. Kolhoosi kartulipõld oli nii suur, et lõppu näha polnud. Oli täitsa must maa, ei mingit vagu, kuhu kartul oleks pandud, võibolla olid ruutpesitsi. Meile anti puidust kepid kätte, pidime nendega otsima, kus kartulipesad on, õhtuks mõne vankritäie kartuleid leidsime. Õnn, et meie oma perega kaevanduskülasse sattusime. Meie, noored tööjõulised, ei suutnud oma päevanorme kolhoosis täita, jäime kolhoosile võlgu. Söök arvestati maha, söögiks oli 2 korda päevas kausitäis kapsasupi vett ja paar viilu leiba. Magasime klubi põrandal rivis samades riietes, millega tööl käisime, natuke põhku oli all.

Krasnojarsk oli suur linn kahel pool Jenissei jõge ja Metsatehniline Instituut oli suur ehitis linna peatänaval Stalini prospektil. Olime noored ja see oli väga ilus aeg, mis seal möödus. Olin seal 2 aastat. Talvel oli veebruaris -36 kraadi C külma, siis ootasime, millal tuleks -25 kraadi, et saaks sooja. Tänaval läksid põsenukid ruttu külmast valgelaiguliseks. Esimesel aastal üürisime tuba koos Olviga ühe vene naise juures korteris. Tal oli 3 väikest tuba ja köök. Ühe üüris ta meile, see oli umbes 2x3m. Magasime ühes voodis, see oli laudpõhjaga, ilma madratsita. Oleme hiljem meenutanud, mida me seal sõime, aga ei mäleta. Igal juhul see ei olnud piim, liha, või ega kartul. Sööki me peale teevee ei keetnud. Instituudi sööklas olid supid väikese lihatükiga või ilma. Ilma lihata oli poole odavam, sõime seda. Leivaviilud olid raha eest. Mingeid putrusid oli seal ka.

Teisel kursusel üürisime koos Ipe (Kobin) Vernikuga omaette õuepealt sissekäiguga toa. Toas oli soojamüüriga pliit ja 2 puidust lavatsit. Meie ostsime talveks 1 kuupmeetri puid, rohkemaks raha ei jätkunud. Käisime jaamas mahakukkunud söetükke otsimas ja poe ukse tagant purusid kastitükke korjamas. Selles toas oli enne meid elanud elektrik, kes ühendas toa elektri seinastepsli tänaval, meie akna all, oleva elektriposti külge. Voolumõõtjast läks läbi ainult väike laepirn. Selle stepsli otsas oli meil põrandal väike elektripliit, meie ainuke küttekeha. See põles ööpäev läbi. Aga sooja armastasid ka tarakanid. Kui me koolist koju tulime ja pliiti nihutasime, et põrand põlema ei läheks, sibasid tarakanid nagu päikesekiired laiali. Meil oli toas seina peal isegi reproduktor, mis meid vene hümniga igal hommikul üles äratas. Paar korda tuli sellest ka Georg Otsa laulu.

Kaks aastat Krasnojarskis, 1954-1956, olid ilusad nooruseaastad, vaatamata, et sul riided olid väga kesised, ema vanadest riietest ümbrer tehtud. Aga ega need kohalikudki paremad olnud.

Krasnojarskis õppinud eesti tudengid 50 aastat hiljem kokkutulekul Kukerannas 2000. aastal

12. Tagasi Eestis

1956. a. Kevadel tuli vabastus eluaegsest asumisest. Andsin ära kursuse viimased eksamid, sõitsin ema-isa juurde ja sealt koos Tallinna. Enne ärasõitu korjas ema kokku meie voodipesu, käterätid, ihupesu ja riided, mis olid peaaegu kõik enne sõda ostetud, s.o. umbes 16 a. vanad, tegi maja taha suure lõkke ja pani põlema. Siberis kandsime emaga tema õmmeldud sitsist pesu. Kaasas olnud vana pott ja pann läksid prügihunnikusse, taldrikud olid ammu purud. Tagasi tõime ema õmblusmasina. Pileteid ootasime Atšinski raudtee jaamas ööpäev. Siberisse viidi meid tasuta, aga tagasi pidime tulema oma raha eest või jää vabatahtlikuna sinna, oma asi. Sõit kestis 3 ööpäeva Moskvasse, sealt ööpäev Tallinna. Siber meid ei võitnud, me tulime elus ja terved tagasi. Meid oli Balti jaamas vastu võtmas väga palju sugulasi ja tuttavaid.

6. augustil 1956 a. Balti jaamas, meie vastuvõtt.

Saime ajutiselt elama sugulase juurde. Paar kuud hiljem saime Piritale ühte Metsavahi tee 5 kinnistul asuvasse abihoonesse omale paariks aastaks eluaseme, seejärel saime Mähele väikese 15m^2 toa, kus minu vanemad elasid surmani. Juhuse tõttu sain Krasnojarskist passi, kus ei olnud elamiskoha keelu templit[3]. Viisin dokumendid Tallinna Polütehnilisse Instituuti ja mind võeti teisele kursusele, ehitusosakonda.

Mina teise kursuse üliõpilasena

Kahe aasta pärast läksin õhtusesse osakonda ja lõpetasin instituudi 1961. a. tööstus-ja tsiviilehituse inseneri diplomiga. Tänapäeval võrdub see magistridiplomiga.

[3] Tavaliselt pandi passi tempel, mis ei lubanud tagasi pöörduda elukohta, kust oldi küüditatud. Mõnel juhul ei lubatud tagasi pöörduda isegi Eestisse.

1961. a. Õhtuse osakonna lõpetajad, vasakult ülevalt: Leonid Lipre, Siiri Uuring, Maie Varik, Ants Pärn. Ees: Malle Vesilind, Jaan Port, Helgi Lindre.

Tööle läksin juba kooli ajal „Eesti Tööstusprojekti“ joonestuslaua taha. 1965. a. läksin tööle „Tsentrosojuzprojekti“ insener-konstruktoriks, kus töötasin pensionile minekuni. Sai võetud osa tööstushoonete projektidest, kaubandusega seotud hoonetest ja leivatehastest, nendest tegime ka tüüpprojekte üle terve Nõukogude Liidu, isegi igikeltsale rajatavaid. Pensionieas olin veel 3 aastat Õismäe polikliinikus kojukutsete vastuvõtja.

1965. a. sain Mustamäele kooperatiivkorteri. 1977. a. Sündis mul poeg Andres. Andres sai 30-aastaselt doktorikraadi majandusteaduse alal ja tal on 2 tütart ja 1 poeg.

13. Taas Iseseisvas Eestis

Sain 1994. a. tagasi isa Pirita maja ja Iru talukoha. Irusse oli Iru Elektrijaam peale ehitatud, tagasi sain 21-st ha ainult 9 ha. See on puhas maa ilma ühegi puuta, aga osaliselt lähevad kõrgepinge postid koos liinidega läbi.Maa sai jagatud kruntideks. Osa müüsin ära, osa kinkisin Andresele. Maja oli troostitu, 50 aastat on pikk aeg. Sõja ajal pommikildudega puruks lõhutud pilpakatus oli asendatud eterniitkatusega, sisse oli toodud osaliselt vesi ja kanalisatsioon. Pool maja kasutas imbkaevu. Verandade aknad olid laudadega kinni löödud. Suures majas elasid korralikud inimesed, hoovipealses majas elasid joodikud. Ajapikku sain kõigile uue elamispinna, keda vanadekodusse, keda hooldekodusse ja riigi poolt said osa uued korterid. Andres abiellus, oli korterit vaja, hakkas seal kohe remontima. Maja sai väljast samasugune, kui oli algselt. Seest sai tehtud euroremont. Kandeseinu palju puutuda ei julgenud. Olid säilinud mõned verandade pitsaknad, nende mustrite järgi taastasime kõik verandade aknad. 2008. a. kolisin mina Piritale.

Renoveeritud Pirita maja

Minu elulugu kujunes Pirita elu-olu, minu esivanemate ja minu nooruse Siberi-aastate kirjelduseks Ma tahan, et minu lapselapsed teaksid kuidas Pirital vanasti elati, milline oli Siberi elu ja et kui väga suur tahtmine on, saad ka sunnitööst välja.